

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK LV

PROSINEC 1986

ČÍSLO 6

61:614.252:374.6:356.331

KE KONCEPCI OBORU VŠEOBECNĚHO LÉKAŘSTVÍ A JEHO ROZVOJI V ČSLA

Plk. doc. MUDr. Vladimír KUČERA, CSc.

Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav JEP, Hradec Králové
(náčelník: genmjr. prof. MUDr. J. Vaňásek, CSc.)

V hlavních směrech rozvoje československého zdravotnictví po XIV. sjezdu KSČ až do současné doby je kladen důraz na prohlubování a zkvalitňování léčebně preventivní péče lékařů prvního kontaktu — obvodních územních a základních lékařů. Tento požadavek vychází z hluboké analýzy vývoje socialistického zdravotnictví u nás v předcházejících letech, která vyústila v jednoznačný závěr, že další rozvoj péče o zdraví našeho obyvatelstva není možný bez vysoce kvalifikované péče na základním článku zdravotnických služeb. Je i významným faktorem pro zkvalitňování činnosti specializovaných ambulantních a lůžkových zařízení. Byl také jednoznačně přijat názor, že lékař první linie bude mít trvale své významné a nezastupitelné místo v naší zdravotnické soustavě.

V uplynulých 15 letech byla proto přijímána opatření k doplnění a stabilizaci lékařů prvního kontaktu, materiálně-technickému vybavení jejich pracovišť i hledání způsobu systému přípravy, který by zabezpečoval dosažení odborné erudice, odpovídající zvláštnostem poskytování zdravotní péče na základním článku zdravotnické soustavy. Hlubší rozbor požadavků na odbornou erudici lékařů v terénní praxi totiž ukázal, že dosavadní specializační příprava ve vnitřním lékařství plně tuto odbornou erudici nezabezpečuje. Odborná činnost lékaře prvního kontaktu má tyto zvláštnosti:

- jako základní článek v naší zdravotnické soustavě se setkává s neroztřídným souborem nemocných
- nejčastěji poskytuje první lékařskou pomoc ve všech lékařských oborech u náhlých a život ohrožujících stavů
- s poměrně omezenými diagnostickými prostředky musí stanovit alespoň předběžnou diagnózu, zahájit léčení těch nemocných, jejichž zdravotní stav nevyžaduje další speciální vyšetření a které si ponechá ve vlastním ošetřování

- u osob v pracovním poměru musí zpravidla současně rozhodnout o pracovní neschopnosti
- musí včas rozhodnout o odeslání nemocných, jejichž zdravotní stav to vyžaduje, k vyšetření nebo léčení do dalších odborných zařízení zdravotnické soustavy
- zabezpečuje sledování a léčebnou péči nemocných podle pokynů dalších specialistů
- významnou úlohu plní na úseku preventivní péče o občany svého obvodu, závodu
- nedílnou součástí jeho práce je činnost zdravotně výchovná.

Náplň odborné činnosti lékaře prvního kontaktu vedla k závěru, že jde o samostatný obor lékařské praxe vyžadující také samostatnou specializační přípravu. V roce 1977 vyhláškou č. 4/1977 Sb. byl v civilním zdravotnictví ustanoven samostatný lékařský obor všeobecné lékařství. Metodickým opatřením č. 37/1978 byly upraveny otázky dalšího vzdělávání a odborného vedení v oboru všeobecného lékařství. V metodickém opatření č. 10/1979 MZd ČSR a č. 20/1980 MZd SSR byla vydána koncepce oboru všeobecného lékařství. Vyhláškami MZd ČSR č. 77/1981 a MZd SSR č. 79/1981 „O zdravotnických pracovnících a jiných odborných pracovnících ve zdravotnictví“ byla zavedena specializace I. a II. stupně ze všeobecného lékařství. Tato normativní úprava byla základem pro vznik všeobecného lékařství jako samostatného oboru v civilním zdravotnictví, byla stanovena jeho náplň, odborné vedení a zásady specializační přípravy v tomto oboru. Jako řídicí a metodické centrum oboru všeobecného lékařství byla v roce 1978 zřízena při Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů v Praze katedra všeobecného lékařství, detašovaná v Hradci Králové.

V koncepci oboru je všeobecné lékařství definováno takto:

„Všeobecné lékařství je samostatným lékařským oborem, který zajišťuje léčebně preventivní péči o dospělé populaci integrováním základní péče různých lékařských oborů s přihlédnutím k rodinnému, pracovnímu a sociálnímu prostředí. Podílí se na prevenci, diagnostice, léčení, rehabilitaci a posuzování všech onemocnění zejména s častějším výskytem. Má rozhodující postavení v zabezpečení prvního kontaktu s obyvatelstvem. Obor soustavně spolupracuje s odborníky různých lékařských disciplín v zájmu komplexní péče o zdraví svěřeného obyvatelstva.

Na úseku péče o pracující se obor všeobecného lékařství zaměřuje kromě diagnostické a léčebné péče na provádění vstupních, periodických, výstupních a ostatních prohlídek, na posuzování zdravotní způsobilosti a dočasné neschopnosti k práci, sledování vlivu pracovních a životních podmínek a pracovišť na zdraví pracujících. Podílí se na zdravotní výchově pracujících“.

Stručně lze definici oboru všeobecného lékařství formulovat takto:

Je to samostatný lékařský obor zabezpečující prvotní péči o zdraví dospělé populace s využíváním medicínských poznatků všech lékařských oborů, které aplikuje na jedince a kolektivy v jejich konkrétním sociálním prostředí.

Z této definice lze odvodit, že příprava v oboru všeobecného lékařství plně odpovídá také požadavkům na odbornou erudici náčelníka zdravotnické služby útvaru, jehož odborná náplň práce stanovená předpisem Zdrav-1-1 je obdobná jako u lékařů obvodních a závodních v civilním zdravotnictví. Náčelník zdravotnické služby útvaru s podřízenými pracovníky je v ČSLA základním článkem v poskytování kvalifikované péče vojákům a občanským pracovníkům vojenské správy. Jeho úkolem je:

- poskytovat osobně, v odůvodněných případech za pomoci odborníků vojenských zdravotnických zařízení nebo zařízení státní zdravotní správy, vojákům a občanským pracovníkům individuální zdravotní péči
- zajišťovat dostupnost, soustavnost a komplexnost zdravotní péče
- rozvíjet zdravotní uvědomění příslušníků útvaru a získávat je pro aktivní účast na péči o své zdraví i zdraví vojenského kolektivu
- podílet se na vytváření zdravých životních a pracovních podmínek příslušníků útvaru a nezávadnosti pracovního prostředí
- ke splnění těchto cílů rozvíjet plánovitě a cílevědomě činnost preventivní, léčebnou, zdravotně výchovnou a posudkovou.

Tyto úkoly může úspěšně plnit jen lékař dobře připravený po stránce medicínskoobdobné, vojenskoobdobné a morálně politicky vyspělý. Proto i v ČSLA byla „Směrnici pro další vzdělávání zdravotnických pracovníků ČSLA“, platné od 1. 12. 1982, pro lékaře útvaru a náčelníky zdravotnické služby útvaru stanovena základní specializace v oboru všeobecného lékařství I.

stupně. Specializace v oboru všeobecného lékařství se vztahuje na lékaře, kteří ukončili studium na VLVDÚ v roce 1981 a později. Lékaři, kteří ukončili studium do roku 1980 včetně, ukončí specializační průpravu podle dřívějších předpisů.

Organizační a metodické vedení oboru všeobecného lékařství včetně organizace specializační průpravy zabezpečuje pracoviště oboru všeobecného lékařství zřízené na VLVDÚ JEP. Jeho úkolem je postupně rozvíjet také činnost vědeckovýzkumnou, kterou je možno realizovat jen za úzké spolupráce náčelníků zdravotnické služby útvarů a řídících pracovníků vojenské zdravotnické služby. Vzhledem k multidisciplinárnímu charakteru oboru všeobecného lékařství je nutno v budoucnosti zapojit do výzkumu v této oblasti i pracovníky dalších lékařských oborů. Vědeckovýzkumná práce v oboru bude zaměřena zejména na analýzu struktury nemocných vyšetřovaných a léčených na ošetřovacích útvarech a odesílaných k vyšetření mimo útvar, racionalizaci činnosti náčelníka zdravotnické služby útvaru, rozsah a obsah řídicí a zdravotnické dokumentace vedené na stupni útvar, možnosti zavádění nových diagnostických a léčebných postupů, modernizaci materiálně-technického vybavení ošetřoven útvarů odpovídající novým poznatkům lékařské vědy a praxe a dalším otázkám, které vyplynou z potřeb prohlubování a zkvalitňování diagnostického a léčebného procesu na základním článku vojenské zdravotnické služby.

Důležitým úkolem v současné době je především zabezpečit kvalitní průběh specializační průpravy k získání specializace I. stupně ze všeobecného lékařství. Etapy specializační průpravy jsou ve „Směrnici pro další vzdělávání zdravotnických pracovníků ČSLA“ (dále jen „Směrnici“) rozděleny na období dvouletého praktického výcviku ve vojenských nemocnicích a pracovištích státní zdravotní správy a na období po ustanovení do základní funkce u vojsk, které trvá rovněž 2 roky.

Za organizaci praktického výcviku na odděleních vojenské nemocnice, pracovištích státní zdravotní správy a jednoměsíční praktické přípravy u motostřeleckého nebo tankového pluku odpovídá zástupce náčelníka vojenské nemocnice. Náčelníci oddělení, na nichž je předepsán praktický výcvik, jsou odpovědní za organizaci výcviku na oddělení tak, aby bylo dosaženo splnění výchovně vzdělávacích cílů, které byly ke Směrnici vydány. Splnění tohoto úkolu předpokládá, že praktický výcvik na odděleních bude probíhat podle předem promyšleného plánu, promítnutého do „Individuálního plánu odborné přípravy“, který ve spolupráci s náčelníkem oddělení nebo jeho zástupcem zpracovává lékař při nástupu na praktický výcvik. Při ukončení výcviku náčelník oddělení vyhodnotí úroveň dosažených odborných znalostí a zvládnutí stanovených diagnostických a léčebných výkonů a závěr hodnocení

včetně doby praktického výcviku na oddělení zaznamenaná do „Specializačního indexu“ stážujícího lékaře.

Těžiště praktického výcviku na jednotlivých odděleních je nutno v souladu se specializační náplní I. stupně v oboru všeobecného lékařství a výchovně vzdělávacími cíli zaměřit na preventivní, diagnostické a léčebné postupy a výkony u onemocnění nejčastějšího výskytu s přihlédnutím k potřebám praxe útvarového lékaře a zvládnutí základních opatření a postupů první lékařské pomoci u náhlých a život ohrožujících stavů v jednotlivých lékařských oborech.

Při ukončení dvouletého praktického výcviku ve vojenské nemocnici provede celkové zhodnocení lékaře zástupce náčelníka nemocnice a zhodnocení zaznamená do „Specializačního indexu“.

Za organizaci další etapy specializační přípravy po ustanovení do základní funkce u vojsk odpovídá nadřízený náčelník zdravotnické služby v součinnosti se zástupcem náčelníka spádové vojenské nemocnice. Po nástupu lékaře do funkce u vojsk je nadřízený náčelník zdravotnické služby povinen vypracovat časový plán absolvování dalších fází specializační přípravy, které jsou „Směrnici“ stanoveny v tomto rozsahu:

- 4 týdny soustředění absolventů vojenských škol před nástupem do základních funkcí u vojsk
- zdokonalovací vojenskoodborný kurs ve VLVDÚ JEP
- 2 měsíce hygienicko-epidemiologické přípravy
- 2měsíční predatestační stáž
- 6týdenní specializační kurs ukončený atestační zkouškou.

Důležitou součástí specializační přípravy v době výkonu funkce u útvaru je také účast na odborných shromážděních organizovaných pro útvarové lékaře ve spádové vojenské nemocnici. Aby byla zabezpečena účast lékařů na výše uvedených fázích specializační přípravy, je nutno je zapracovat do „Plánu bojové a politické přípravy útvaru“. Do dosažení specializace I. stupně ze všeobecného lékařství plní nadřízený náčelník zdravotnické služby pro lékaře ustanovené do základní funkce — náčelníka zdravotnické služby útvaru — úlohu školitele. Z této funkce vyplývá povinnost sledovat průběh specializační přípravy u podřízených lékařů, vyhodnocovat úroveň plnění funkce a poskytovat potřebnou pomoc a radu k odstranění nedostatků při výkonu funkce. Podle potřeby organizovat pro tyto lékaře vojenskoodborné doškolování. Splnění výchovně vzdělávacích cílů v době výkonu funkce u útvaru, morálně politické kvality lékaře, úroveň zdravotnického zabezpečení útvaru, vojenskoodborné a medicínské znalosti lékaře vyhodnotí nadřízený náčelník zdravotnické služby v zá-

pisu do „Specializačního indexu“ před podáním „Přihlášky k atestaci“.

Požadavky stanovené výchovně vzdělávacími cíli pro specializační přípravu I. stupně ze všeobecného lékařství jsou náročné jak z hlediska vyžadovaných teoretických znalostí, tak i zvládnutí diagnostických a léčebných postupů využitelných v praxi lékaře první linie, kterým ve vojenské zdravotnické službě je útvarový lékař. Proto je nezbytné, aby na všech odděleních a pracovištích, kterými lékaři ve specializační přípravě procházejí, byla jim náčelníky pracovišť a lékaři pověřenými jejich vedením věnována náležitá pozornost. Zejména je důležité, aby lékaři při pobytu na odděleních dosáhli zručnosti v provádění diagnostických a terapeutických výkonů využitelných v terénní praxi, aby zvládli postupy neodkladné pomoci při urgentních stavech pro mírovou, ale i válečnou potřebu. Jen za tohoto předpokladu lze očekávat, že lékaři po nástupu do funkcí u útvaru budou léčebně preventivní péči provádět na požadované úrovni. Zvýšení kvality diagnostického a léčebného procesu na ošetřovnách útvarů přispěje k snížení počtu vojáků odesílaných k vyšetření a léčení do vojenských nemocnic. Tím by se měl vytvořit větší časový prostor pro práci jednotlivých odborných oddělení vojenských nemocnic.

Při hodnocení průběhu specializační přípravy u lékařů, kteří se přihlásili k atestaci I. stupně ze všeobecného lékařství, bylo při kontrole „Specializačních indexů“ zjištěno, že není vždy postupováno podle „Směrnice pro další vzdělávání zdravotnických pracovníků ČSLA“ a organizačních a metodických pokynů ke specializační přípravě vydaných k této „Směrnici“. Někteří lékaři neměli ve „Specializačním indexu“ záznam o absolvování všech stanovených etap specializační přípravy. Nejčastěji chyběl záznam o praxi na gynekologickém a dětském oddělení a o absolvování praxe na hygienických pracovištích. Ve „Specializačních indexech“ také nebylo vždy provedeno celkové zhodnocení lékaře zástupcem náčelníka vojenské nemocnice za dvouleté období praktického výcviku v nemocnici a nadřízeným náčelníkem zdravotnické služby za období výkonu funkce u vojsk do doby atestace. Ve většině případů se jednalo o opomenutí záznamu do indexu, který byl po vrácení žadateli o atestaci zpravidla doplněn. Vedlo to však k zbytečnému nárůstu administrativní práce. Vzhledem k tomu, že počet lékařů hlásících se k atestaci I. stupně ze všeobecného lékařství bude narůstat, je nezbytně nutné, aby „Přihlášky k atestaci“ a záznamy ve „Specializačním indexu“ kontrolovali nadřízení náčelníci zdravotnické služby lékaře žádajícího o povolení atestace a u lékařů, kteří nesplňují podmínky k vykonání atestace podle článku 40 „Směrnice“, nebyly „Přihlášky k atestaci“ postupovány k dalšímu řízení. Na VLVDÚ JEP bude povoleno vykonat kvalifikační atestaci jen těm lékařům, kteří

budou splňovat všechny podmínky stanovené „Směrnici“ a jejich splnění bude řádně dokumentováno ve „Specializačním indexu“.

Specializační průprava v oboru všeobecného lékařství je důležitým, avšak dílčím úsekem rozvoje tohoto oboru ve vojenské zdravotnické službě. Vzhledem k tomu, že se již realizuje v praxi, zabýval jsem se v článku touto problematikou zevrubněji.

Význam a postavení oboru všeobecného lékařství ve zdravotnické službě ČSLA nelze hodnotit z pohledu jeho dvouleté existence, ale z jeho poslání a úkolů v bližší i další budoucnosti. V počátečním období jeho existence jsou nepochybně určité rozpaky v chápání jeho významu a opodstatnění mezi ostatními lékařskými obory. Přihlédneme-li ke skutečnosti, že v tomto oboru se bude specializovat největší počet vojenských lékařů, nelze o jeho významu ve vojenské zdravotnické službě pochybovat. Jeho význam vyplývá i ze zjištění, že u útvaru je ošetřeno 80–85 % všech hlásících se nemocných a jen 15–20 % je léčeno ve vojenských nemocnicích, případně v zařízeních státní zdravotní správy.

Jeho náplní není jen zabezpečení odborné erudice lékařů na základním článku vojenské zdravotnické služby. V dalším období rozvoje se bude zaměřovat na základě poznatků lékařské vědy a praxe na hledání možností a způsobů prohlubování diagnostického a léčebného procesu v terénní praxi, prohlubování preventivní péče o zdraví příslušníků ozbrojených sil, zavádění nových diagnostických a léčebných postupů vhodných pro základní článek zdravotnických služeb v ČSLA. Neméně důležitým úkolem bude zabezpečit také kontinuitu dalšího vzdělávání lékařů po dosažení atestace ze všeobecného lékařství.

Úkoly v rozvoji oboru všeobecného lékařství v ČSLA jsou náročné. Jejich plnění nemůže zabezpečit v současné době jen početně omezené pracoviště tohoto oboru na VLVDÚ JEP, které nemá vlastní odborně medicínskou základnu. Proto bude pro další rozvoj důležitá spolupráce s jednotlivými lékařskými obory. V systému specializační průpravy a dalšího vzdělávání lékařů v oboru všeobecného lékařství je i nadále nezbytná spoluodpovědnost vojenských nemocnic za naplňování výchovně vzdělávacích cílů oboru v rámci praktického výcviku lékařů v nemocnicích po ukončení základního studia a při odborném doškolování lékařů útvarů spá-

dového území. V neposlední řadě bude mít významné místo i spolupráce s jednotlivými stupni řízení vojenské zdravotnické služby při organizačním zajištění specializační průpravy a dalšího vzdělávání lékařů v tomto oboru. Nezastupitelnou roli v rozvoji oboru všeobecného lékařství musí mít i samotní útvaroví lékaři. Důvěrná znalost prostředí, pracovních podmínek a vývoje zdravotního stavu příslušníků ozbrojených sil, zkušenosti z praktické činnosti na ošetřovacích útvarů jsou předpokladem pro hledání racionálního řešení všech otázek spojených s rozvojem oboru všeobecného lékařství a kvalitní funkcí základního článku vojenské zdravotnické služby při poskytování zdravotní péče příslušníkům ozbrojených sil.

Obor všeobecné lékařství je v ČSLA na počátku svého rozvoje. Koncepce oboru se vyvíjí a musí být postupně upřesňována. Proto uvítáme všechny podnětné návrhy a připomínky jak od lékařů z praxe u vojsk, tak i pracovníků z jiných lékařských oborů.

Souhrn

Ve sdělení jsou uvedeny okolnosti a důvody, které vedly ke vzniku samostatného oboru všeobecného lékařství v civilním zdravotnictví. Z definice oboru všeobecného lékařství se odvozuje jeho opodstatnění v ČSLA, náplň a obsah oboru při jeho rozvoji ve vojenské zdravotnické službě. Podrobněji jsou rozebrány otázky specializační průpravy k atestaci I. stupně ze všeobecného lékařství a upozorněno na nedostatky, které se vyskytly v dokumentaci lékařů hlásících se k vykonání atestace. Pro další rozvoj oboru všeobecného lékařství ve všech oblastech jeho činnosti — v praxi, výuce a výzkumu — je důležitá spolupráce pracoviště oboru na VLVDÚ JEP s jednotlivými lékařskými obory prostřednictvím hlavních odborníků, s vojenskými nemocnicemi a jednotlivými stupni řízení vojenské zdravotnické služby. Nezastupitelnou roli v rozvoji oboru musí mít i útvaroví lékaři, jejichž praktické zkušenosti je nutno využít pro racionální řešení zkvalitňování funkce základního článku vojenské zdravotnické služby.

Klíčová slova: Všeobecné lékařství — obsah a náplň; Rozvoj v ČSLA; Specializační průprava.

Literatura u autora